

за счет привилегированных слоев населения. Приведены факты высокомерного, хотя и тщательно скрываемого, отношения интеллигенции к простолюдиям. Прослеживается процесс углубления общественного конфликта на уровне повседневных отношений, делается вывод о решающем влиянии этого противостояния на продолжительность и ожесточенность гражданской войны.

Ключевые слова: национально-демократическая революция, гражданская война 1917-1920 гг. в Украине, повседневная жизнь городского населения, социальные слои, потребности разного уровня, конфискация, социальная мимикрия.

Popov V. Zh. Social revanche at the household level during the Civil War of 1917-1920 in Ukraine.

The article analyzes the manifestations of irreconcilable contradictions between the individual social strata in everyday life of urban residents, identifies the areas in which the urban poor implemented their intention to compensate their own "inferiority" by the privileged groups of the population. The facts of arrogant, though carefully concealed relationship of the intelligentsia to the commoners are given. It traces the process of deepening social conflict at the level of everyday life relations, the decisive influence of this conflict on the duration and violence of the Civil War is concluded.

Keywords: the National Democratic Revolution and the Civil War of 1917-1920 in Ukraine, the daily life of the urban population, social strata, the needs of different levels, confiscation, social mimicry.

УДК 94 (477)

Г. Б. Коноваленко

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

У статті розглянуто основні напрямки діяльності політичних партій та об'єднань консервативного, ліберального і соціалістичного спрямування на Україні в квітні-грудні 1918 р. Проаналізовано їх вплив на державотворчі процеси доби гетьманату Павла Скоропадського. Зосереджено увагу на проблемах формування урядів новоутвореної держави та ставленні українського політикуму до поточного моменту. Автор доводить, що процес державотворення безпосередньо залежить від консолідації всіх політичних і соціальних груп суспільства.

Ключові слова: гетьманат, Українська Держава, Всеукраїнський союз земельних власників, Протофіс, Партія народної свободи, Українська соціал-демократична робітничка партія, Українська партія соціалістів-революціонерів, Українська партія соціалістів-федералістів, Українська демократично-хліборобська партія, Український національний союз, лібералізм.

Сьогодні Україна будує нову національну державу. Реформування потребують усі сфери суспільного життя, а для цього необхідно виробити ефективну і чітку стратегію подальших дій. Вона полягає в налагодженні ефективної взаємодії всіх державних органів і політичних сил заради національних інтересів України.

Історичне минуле нашого народу пам'ятає не одну спробу створити власну державу. Були певні здобутки, були і прораханки. Тому саме сьогодні, як ніколи, потрібно звертатися до нашої минувшини, вивчати досвід українського державотворення, задля формування суспільної свідомості на основі національних цінностей.

Період українських визвольних змагань 1917–1921 рр., і, зокрема, гетьманату Павла Скоропадського, викликає зацікавленість не тільки науковців, а і політичних діячів. Тому актуальною буде спроба дати неупереджену оцінку державотворчій діяльності Української Держави Павла Скоропадського.

Непослідовна внутрішня і зовнішня політика Центральної Ради викликала протидію консервативних сил. Виразниками подібних опозиційних настроїв стали осередки союзів великих землевласників, які з часом створили Всеукраїнський союз земельних власників, Українська народна громада, а також Українська демократично-хліборобська партія (УДХП) [1].

Отримавши владу, Павло Скоропадський поставив завдання провести реформи, важливою складовою яких стало б відновлення приватної власності на землю. Подібний задум викликав негативну реакцію з боку більшості українських політичних партій, що мінімізувало конструктивну співпрацю останніх з гетьманом.

Під час правління Павла Скоропадського сформувалися певні групи політичних партій. Першою групою були партії, які допомогли гетьманові прийти до влади і потім підтримували його. Такими були Українська народна громада, Союз земельних власників, УДХП, кадети та деякі інші. Другою – партії, які після подій 29 квітня 1918 р. перейшли в опозицію до гетьманського уряду. До цієї групи належали українські соціал-демократи, українські есери, соціалісти-федералісти, соціалісти-самостійники. І остання група – політичні партії, які розпочали революційну боротьбу проти гетьманського режиму [11]. Це були ліві українські есери, які в цей період говорили про необхідність «рішучої класової боротьби» [2, с. 21], ліві соціал-демократи, більшовики та анархісти.

На початку травня 1918 р. в Києві відбулися з'їзди політичних партій, які визначили ставлення останніх до нового уряду. Ліві партії – соціал-революціонери й соціал-демократи зайняли ворожу позицію і проголосили боротьбу з гетьманом. Всеукраїнський Селянський З'їзд, який проходив нелегально

постановив, що «селянство не признає обраного поміщиками гетьмана» і закликав селян організувати бойові дружини та готуватися до виступу. В подібному ж дусі висловився і робітничий з'їзд. В ньому взяла участь всі соціалістичні партії. В своїй резолюції з'їзд постановив відновити республіканську владу, скликати установчі збори, передати землю селянам без викупу [3, с. 31–32].

Українська партія соціалістів-революціонерів також негативно поставилася до Української Держави П. Скоропадського. Про це йдеться у статті центрального органу партії: «Український нарід не має, по суті, нічого спільного з Українською Державою – все одно чи монархічною, як нині, чи буржуазно-республіканською, про яку мріють наші націонал-патріоти» [4]. Саме на травневому з'їзді стався розкол партії. Ліві есери зайняли більшовицьку позицію, а праві – домагалися повернути старі часи і не виключали певних компромісів [3, с. 31–32]. Центр був домінуючою течією. До нього входив майже увесь Центральний Комітет партії і переважна більшість її членів. Вони виступали за легальні методи боротьби з гетьманом, використовуючи для цього звернення, меморандуми тощо [3, с. 377].

Отже, дані партії не брали участі в державотворчій діяльності доби гетьманату. Вони виявилися тією дестабілізуючою силою, яка перешкождала зміцненню Української Держави. Але для проведення широкомасштабних антигетьманських акцій необхідно було створити організаційний центр. На жаль, такого центру жодна з партій створити не змогла [3, с. 345].

Праві консервативні сили на Україні представляли Союз земельних власників, Протофіс, Партія народної свободи (кадети) і Українська громада.

Саме ці політичні сили, а також Українська демократично-хліборобська партія (УДХП) відіграли значущу роль в організації квітневого перевороту 1918 р. та приході Скоропадського до влади.

Українська народна громада була близькою до позицій Української демократично-хліборобської партії (УДХП) та Союзу земельних власників. Створена вона була з ініціативи Павла Скоропадського в березні 1918 р. у Києві. Соціальною базою організації стали великі землевласники, заможні селяни, військові, українська інтелігенція. Як пригадував сам Скоропадський, він задумував «створити партію, яка мала вести до компромісів як справа, так і зліва» [5, с. 127]. Провідники партії були впевнені, що тільки сильна влада в особі однієї людини здатна вивести країну з хаосу. Найкращою формою для такої влади виявилася українська історична форма гетьманства [3, с. 23].

Українська народна громада мала стати політичною опорою гетьманату Павла Скоропадського, але цього не сталося – після перевороту вона припинила своє існування.

Потужною рушійною силою квітневого перевороту було об'єднання консервативного спрямування – Союз земельних власників (СЗВ) – перша права політична партія, яка після перемоги Лютневої революції розпочала свою діяльність на території України.

В травні 1917 р. в Москві відбувся установчий з'їзд Союзу, який ухвалив новий статут, що визначив його основні завдання і поставив головну мету – захист приватної власності на землю. Потрібно зазначити, що Союз активно діяв на Україні. В пресі з'явилися заклики до об'єднання всіх землевласників, по селах їздили агітатори, розповсюджувались листівки. З метою поширення своєї програми і залучення заможного селянства до своїх лав, на місцях проводилися повітові, губернські й обласні з'їзди [6, с. 61].

В 1917 р. його осередки існували в Полтавській, Херсонській, Катеринославській губерніях. Восени 1917 р. в Україні діяли 2 крайові, 9 губернських, близько 50 повітових організацій [7, с. 125].

Після утворення Української народної громади члени СЗВ, такі як М. Устимович, М. Воронович, В. Любинський, В. Кочубей та ін. регулярно відвідували її засідання і брали безпосередню участь у підготовці повалення Центральної Ради. Також члени Союзу мали перемовини з Українською Демократично-Хліборобською партією, хоча між ними існували суттєві розбіжності [6, с. 63]. Павло Скоропадський писав, що «...Союз Земельних Власників був спочатку в захваті від хліборобів-демократів, передбачалося навіть з ними об'єднатися, але ту лінію, яку підтримувало в політиці Союзу його головне обласне ківське управління, занадто крупно поміщицьке, ретроградне і нетерпиме до яких би то не було поступок як в аграрному, так і в національному питаннях, теж не схилило упертих полтавців йти до них на з'єднання. Селяни, в свою чергу, боялися, щоб Союз земельних власників, багатий і численний, їх не знеособив. Тоді, на жаль, багато з впливових осіб Земельного Союзу стали в рішуче ворожі відносини до хліборобів-демократів, звинувачуючи їх у крайньому соціалізмі... Я вважаю, що земельні власники неправі. ... Партія хліборобів-демократів надзвичайно корисна партія, її потрібно було підтримувати. Те що вона була проти великої земельної власності, це, головним чином, злило членів Союзу земельних власників. Я ж вважаю, це було з боку Союзу Земельних Власників нерозумним, тим більше, що хлібороби-демократи визнавали тільки цілком законні способи парцеляції великих маєтків. Я теж прихильник дрібних господарств, особливо на Україні, і неодноразово говорив, що мій кінцевий ідеал був бачити Україну, відкриту одними лише дрібними, високопродуктивними, власними господарствами... Знаю, що цього важко відразу досягти, та я й не говорив, що це з'явиться розчерком пера, а дивився на це як на той ідеал, до якого ми повинні були намагатися дійти, звичайно, тільки законними державними заходами, наскільки можливо менше гублячи ту культуру, яка безумовно досягнута деякими і навіть багатьма... Але Союз Земельних Власників рішуче не поділяли цього погляду» [5, с. 137].

Загалом, потрібно зазначити, що Союз стояв на захисті інтересів великих землевласників і поверненні до старих часів. Сам гетьман зазначав, що «сильно розходився з ними в думках» [5, с. 176]. Окрім цього проросійські налаштовані члени Союзу виступали проти українізації уряду.

Як слушно зазначає історик Любовець О., Всеукраїнський союз земельних власників посприяв приході Скоропадського до влади, його представники працювали в урядах Української Держави, але незважаючи на це, члени Союзу мали певні розходження з гетьманом в ключових питаннях державотворення [6, с. 69–70].

Ще однією партією консервативного спрямування був Протофіс – Союз представників промисловості, торгівлі, фінансів та сільського господарства. В травні 1918 р. відбувся його установчий з'їзд, який привітав нову владу в Україні в особі гетьмана П. Скоропадського і висловив йому повну підтримку.

Велику увагу з'їзд приділив аграрному питанню, зокрема в резолюції щодо аграрної справи зазначалось, що делегати вітають відновлення в Україні приватної власності на землю. Окрім того, з'їзд прийняв постанову, яка поставила перед гетьманським урядом вимогу повернути поміщикам відібрані у них землі і майно з виплатою селянами відшкодувань.

У заключному слові голова з'їзду М. фон Дітмар закликав усіх делегатів узяти активну участь у державному будівництві, як економічному, так і політичному [8, с. 35].

Протофіс перетворився на потужний чинник не тільки економічного, але й політичного життя Української Держави. Його представники були представлені у найважливіших урядових органах – Фінансовій раді, Комісії по земельній реформі, Державному хлібному бюро тощо [7, с. 130–131].

Перший склад Ради Міністрів влаштував Протофіс, проте з деяких питань державного та соціально-економічного розвитку позиція лідерів Протофісу відрізнялася від позицій П. Скоропадського. Це стосувалося політики українізації, державної самостійності України, робітничого питання, земельної реформи. Зокрема під тиском Протофісу Рада Міністрів ухвалила закони про розпуск профспілок, фабрично-заводських комітетів, заборону страйків, подовження робочого дня та інші. Все це викликало невдоволення робітничого класу і позбавило владу його підтримки [7, с. 131].

Серед правочентристських консервативних сил на час перевороту, напевно, найближчою до політичних поглядів гетьмана була Українська демократично-хліборобська партія. Вона була заснована в 1917 р. Очолювали її провідні українські діячі В. Липинський, брати Сергій та Володимир Шемети. Основними принципами партії були суверенність українського народу, приватна власність і парцеляція за викуп поміщицьких маєтків для задоволення потреб малоземельних селян.

В ідеологічному оформленні Української демократично-хліборобської партії важливу роль відіграв В'ячеслав Липинський, який став також автором програми партії.

Нарис програми Української Демократичної Хліборобської Партії повідомляє, що «...священне та непохитне право кожної нації на повне самовизначення...стало законом революції», а «Український народ хоче і має право бути народом вільним. Він рівний всім іншим культурним народам світу і має повне право сам за себе своєю волею рішати свою долю» [9, с. 130]. Це означало не що інше, як розбудову власної суверенної держави.

Історик Т. Осташко зазначає, що «В. Липинський не сподівався в здатності української демократії консолідувати націю і побудувати незалежну державу. Він гостро критикував нав'язану уенерівським проводом формулу, що народ через вибори може вирішити, які з його провідників найкращі, і що народні обранці будуть у змозі вирішити, як краще будувати державу» [10, с. 316]. В. Липинський пропонував об'єднати усе хліборобське населення. Він зазначав: «Політична власть на Україні повинна належати в першій мірі представникам українського селянства і город не повинен диктувати свою волю українському селу. Україна – край хліборобів, і українська держава мусить стати державою хліборобів» [9, с. 133].

В частині програми УДХП, присвяченій аграрному питанню зазначалося, що «... в найважливішій для нас справі земельній ми мислимо майбутню Вільну хліборобську Україну, як край високо розвиненого, інтенсивного фермерського господарства...» [9, с. 137].

Саме національний патріотизм і ліберальні реформи привернули увагу Скоропадського до демократично-хліборобської партії. Ще до перевороту він мав зустрічі з М. Міхновським, В. і С. Шеметами та іншими провідними діячами. На його думку, це була партія «нечисленна, демократична, без соціалістичних крайнощів, яка проникнута не теоретичними лозунгами, а прагне приступити до справи» [5, с. 128].

Однак політичні обставини, які склалися на той час, змусили гетьмана зробити вибір між Українською демократично-хліборобською партією і Союзом земельних власників. Пріоритет був відданий останньому як «об'єднанню більш потужному організаційно і фінансово» [12, с. 25–26].

Крім співпраці із Всеукраїнським союзом земельних власників і Протофісом, П. Скоропадський був зацікавлений привернути до себе партії ліберального спрямування, насамперед Українську партію соціалістів-федералістів(УПСФ) і Конституційно-демократичну партію (КДП).

На початку травня 1918 р. в Києві проходили з'їзди, які представляли українську ліберальну буржуазію й інтелігенцію.

Кадетський з'їзд відбувся 8–11 травня при участі делегатів з Київщини, Поділля, Херсонщини, Катеринославщини, Харківщини, Полтавщини й Чернігівщини.

Більшість делегатів з'їзду визнали українську державність як «факт і неминучий вихід перед загрозою анархії й загибелі» [3, с. 31–32] і дозволили входження своїх членів до складу нового уряду.

На з'їзді було затверджено положення «Про тимчасове управління Партії народної свободи на Україні», згідно з яким управління справами переходило до з'їзду делегатів партії на Україні. Виконавчим органом став Головний комітет для управління партійними справами на Україні. Поява нового керівного органу пояснювалась українськими кадетами потребою мати «зовнішньо незалежний від загальноросійського орган, з огляду на те, що німці вимагали від українського уряду проведення самостійної державної політики, а тому наявність у ньому міністрів, що отримували б вказівки від закордонного ЦК була неможливою» [8, с. 38]. Таким чином українські кадети погодилися на співпрацю з гетьманом, всупереч позиції ЦК партії і брали активну участь в процесах державотворення Української держави.

Міністри – кадети в своїх промовах заявляли, що вони дивляться на самостійність України як на річ, потрібну для самої України. Особливо це було підкреслено в промовах М. Василенка і А. Ржепецького.

Зокрема, Микола Василенко сказав: «Я прийняв обов'язки міністра, уважаючи це своїм обов'язком. Я не думаю виправдуватися. Я не зійду з позиції, котра потрібна для добра Батьківщини, не дивлячись ні на які напади» [3, с. 32].

В цей же час провели партійний з'їзд українські соціалісти-федералісти (10–13 травня). На ньому розглядалися питання внутрішнього становища і міжнародних відносин. В одній з резолюцій, прийнятій на з'їзді говорилося, що партія соціалістів-федералістів визнає самостійність України і відмовляється від федеративного зв'язку з Радянською Росією. Есефи висловили негативне ставлення до конституції, яку видав гетьман, охарактеризували Кабінет Міністрів як реакційний і заборонили своїм членам вступати в його склад [3, с. 33].

Після оголошення 29 квітня 1918 р. Грамоти “До всього Українського Народу” і “Закону про тимчасовий державний устрій України”, які заклали базис майбутньої Української гетьманської держави, наступним кроком стало формування урядового кабінету.

Кабінет Міністрів намічався ще перед переворотом, але остаточного списку вироблено не було. Як оповідає у своїх споминах П. Скоропадський, – «в умовах конспірації важко було поділити міністерські портфелі між людьми, які не надавались до високої ролі членів уряду; чимало людей, до яких зверталися з пропозиціями, і сам Гетьман, і керманічі акції, ухилилися від відповіді, не маючи певності в успіху справи» [3, с. 38].

Після тривалих і важких переговорів Кабінет Міністрів було сформовано переважно з представників конституційно-демократичної партії.

До нього увійшли такі представники партії народної свободи:

Г. Афанасьєв, приват-доцент кафедри всесвітньої історії, в подальшому директор Товариства Взаємного Кредиту, управляючий Державним Банком у Києві – державний контролер в уряді Української Держави;

Ю. Вагнер – міністр праці;

С. Гутник, голова Одеського біржового комітету – міністр торгу і промисловості;

Ю. Соколовський, діяч Полтавського губернського земства, де він завідував агрономічним відділом – міністр продовольчих справ;

А. Ржепецький – міністр фінансів.

Міністром судових справ став Михайло Чубинський, син відомого українського етнографа й громадського діяча Павла Чубинського.

Пост міністра закордонних справ і народної освіти обійняв Микола Василенко, вчений, історик, громадсько-політичний діяч. Як зазначала Н. Полонська-Василенко її чоловік був видатним діячем Української народної громади [24, с. 489] і заступником голови Київського комітету партії кадетів. Як голова Ради міністрів він робив перші кроки по формуванню уряду Української Держави.

Погодилися обійняти певні державні посади і деякі діячі Української партії соціалістів-федералістів. Так, зокрема, С. Шелухін очолив українську делегацію на переговорах з радянською Росією, А. Яковлів був призначений директором департаменту чужоземних зносин Міністерства закордонних справ, там же працював і К. Лоський. Петро Холодний був призначений товаришем міністра освіти в уряді Скоропадського [13, арк.17].

В середині травня 1918 р. у Києві з'явилась нова політична організація: Український Національно – Державний Союз (УНДС), а з серпня 1918 р. – Український Національний Союз [17, арк.9].

На початковому етапі до УНДС увійшли Українська партія соціалістів-федералістів, Українська демократично-хліборобська партія, Українська партія соціалістів-самостійників, Українська трудова партія, Об'єднана Рада залізниць та Головна Рада Всеукраїнської поштово-телеграфної спілки [16, арк. 55]. Потрібно зазначити, що в організації домінуюче положення займали соціалістичні партії. Союз стояв в опозиції до гетьманського уряду і вимагав його реорганізації.

Восени 1918 р. делегація УНС у складі А. Ніковського (УПСФ), В. Винниченка (УСДРП) і Ф. Швеця (УПСР) провела переговори з Павлом Скоропадський. Вони мали на меті переконати гетьмана створити новий уряд з включенням до нього кандидатів від Українського Національного Союзу.

Внаслідок переговорів було створено новий Кабінет Міністрів, до якого увійшли деякі представники Союзу, члени УПСФ.

Загалом новий кабінет міністрів мав такий вигляд: прем'єр-міністр – Ф. Лизогуб; міністр закордонних справ – Д. Дорошенко; міністр внутрішніх справ – В. Рейнбот; міністр військових справ – О. Рогоза; міністр фінансів – А. Ржепецький; міністр юстиції – А. Вязлов; міністр торгу і промисловості – С. Мерінг; міністр землеробства – В. Леонтович; міністр продовольчих справ – С. Гербель; міністр праці – М. Славинський; міністр народної освіти – П. Стебницький; міністр народного здоров'я – В. Любинський; міністр шляхів – Б. Бутенко; міністр сповідань (культу) – О. Лотоцький; державний контроль – С. Петров; державний секретар – С. Завадський.

Перед новим урядом постало завдання «проведення земельної реформи і скріплення національного українського курсу, з тим, щоб заспокоїти населення» [3, с. 279]. Однак політичні протиріччя, що виникли в середовищі уряду на жаль не сприяли конструктивній праці.

Ще однією важливою подією було скликання Національного Конгресу, який мав надати правове підкріплення законності існування інституту Гетьманату в Україні. Планувалося запросити до участі у ньому якомога більше політичних партій і організацій. 13 листопада 1918 р. питання про Національний Конгрес розглянув уряд. Більшість міністрів висловились за його заборону, оскільки були переконані, що конгрес буде використаний для здійснення державного перевороту [21, с. 95].

В цей час складні внутрішні і зовнішні обставини змусили П. Скоропадського шукати нових союзників. Зважаючи на це, 14 листопада очільник Української Держави оголосив грамоту про федерацію України з найбільшовицькою Росією. Вона певним чином прискорила вибух антигетьманського повстання, а на самого Скоропадського «кинула підозру у «русофільстві», яке ще більше відштовхнуло від нього політичних противників» [22, с. 164].

Після проголошення Грамоти про федерацію постав новий Кабінет Міністрів, який очолив кадет Сергій Гербель [23, арк. 9].

Рада міністрів оприлюднила програму подальшої діяльності, але значущої ролі вона не відіграла. Внаслідок заколоту 14 грудня 1918 р. Українська Держава у формі гетьманату припинила своє існування.

Отже, отримавши владу, Павло Скоропадський намагався не тільки стабілізувати ситуацію в країні, а й сприяти консолідації усіх верств українського суспільства.

Він прагнув об'єднати українську політичну еліту і залучити її до роботи в уряді Української Держави. На жаль більшість політичних партій перейшла в опозицію до гетьманату і навіть консервативно-ліберальні кола, що привели П. Скоропадського до влади, не стали йому гідною опорою.

Загальновідомо, що процес державотворення вимагає повної консолідації усіх патріотичних сил, незалежно від їх поглядів, політичних програм і особистих амбіцій, заради однієї мети – розбудови держави. Натомість відсутність консенсусу в середовищі українського політикуму згубно позначилася на державотворчих процесах періоду Української національної боротьби 1917–1921 рр., що призвело до втрати українцями власної державності.

Джерела та література

1. Терещенко Ю. І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції / Ю. Терещенко // Український історичний журнал. – 2008. – № 4. – С. 19–37.
2. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції : в 4 т. / П. Христюк. – Прага, 1921. – Т. 3. – 160 с.
3. Дорошенко Д. І. Історія України, 1917-1923 : док.- наук. вид. : в 2 т. / Д. Дорошенко. – К. : Темпора, 2002. – Т. 2: Українська Гетьманська Держава. – 352 с.
4. Боротьба. – 1918. – № 2 (жовтень).
5. Скоропадський П. П. Спогади : кінець 1917 – грудень 1918 / П. Скоропадський. – К. ; Філадельфія : Ін-т укр. археографії та джерелознавства та ін., 1995. – 493 с.
6. Любовець О. Всеукраїнський союз земельних власників у політичній системі гетьманату П. Скоропадського / О. Любовець // Український історичний журнал. – 2008. – № 4. – С. 60–72.
7. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року: історичні нариси / Р. Пиріг. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – 336 с.
8. Любовець О. М. Політична опора гетьманату П. Скоропадського / О. Любовець // Український історичний журнал. – 2013. – № 3. – С. 31–44.
9. Нарис програми Української демократичної хліборобської партії // Українські політичні партії кінця XIX – початку XX століття : програмні і довідкові матеріали. – К. : Консалтинг – фенікс, 1993. – С. 131–137.
10. Осташко Т. Державницький імператив В'ячеслава Липинського / В'ячеслав Липинський та його доба : Наукове видання. – Упорядники Т. Осташко, Ю. Терещенко, – Київ – Житомир, 2007. – 390 с.
11. Богайчук В. Діяльність політичних партій у сфері військового будівництва України в період гетьманату 1918 року / В. Богайчук // Політичний менеджмент. Український науковий журнал. – Політологія, соціологія, психологія, конфліктологія. – № 6 (15). – 2005. – С. 156–165.
12. Любовець О. Нарис історії української демократично-хліборобської партії (1917–1920 рр.) / О. Любовець. – К. : ІПІЕНД, 2002. – 68 с.
13. ЦДАВО України. – Ф. 2201. – Оп.1. – Спр.50. – Арк.17.
14. Донченко С. Ліберали України в уряді гетьмана П. Скоропадського (липень-жовтень 1918 р.) / С. Донченко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 120. – С. 23–26.
15. Гунчак Т. Україна : перша половина XX століття: Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – Київ : Либідь, 1993. – 288 с.
16. ЦДАВО України. – Ф. 3876. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.55.
17. ЦДАВО України. – Ф.3563. – Оп.1. – Спр.58а. – Арк.9.
18. ЦДАВО України. – Ф.3876. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.56.
19. Новий Кабінет Міністрів // Нова Рада. – 1918. – 26 жовтня.
20. Національний конгрес // Нова рада. – 1918. – 8 листопада.
21. Гай-Нижник П. Повалення Гетьманату П. Скоропадського : підготовка та здійснення (1918 р.) / П. Гай-Нижник // Гілея. – 2011. – Вип.48 (№6). – С. 88 – 99.
22. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – Київ : Український письменник, 1993. – 413 с.
23. ЦДАВО України. – Ф.1061. – Оп.3. – Спр.12. – Арк.9.
24. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України. У 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року / Н. Полонська-Василенко. – 3-тє вид. – К. : Либідь, 1995. – 608 с.

Коноваленко А. Б. Государствообразующие и политические процессы периода гетманата Павла Скоропадского

В статье рассмотрены основные направления деятельности политических партий и объединений консервативного, либерального и социалистического направления в Украине в апреле-декабре 1918 г. Проанализировано их влияние на процессы образования государства в период гетманата Павла Скоропадского. Основное внимание уделено проблеме формирования правительств новообразованного государства и отношению украинского политикума к текущему моменту. Автор утверждает, что процесс создания государства непосредственно зависит от консолидации всех политических и социальных групп общества.

Ключевые слова: гетманат, Украинское Государство, Всеукраинский союз земельных собственников, Протофис, Партия народной свободы, Украинская социал-демократическая рабочая партия, Украинская партия социалистов-революционеров, Украинская партия социалистов-федералистов, Украинская демократическо – хлеборобская партия, Украинский национальный союз, либерализм.

Konovalenko H. B. State building and political processes during Pavlo Skoropadskyi's Hetmanate period
The article deals with the main activity directions of political parties and unions of conservative, liberal and socialist orientation in Ukraine from April to December of 1918. Their influence on state-building processes of the time of Pavlo Skoropadskyi's hetmanat is analysed. The focus is on the problems of forming governments of the newly-formed state and the attitude of Ukrainian political elite to the current moment. The author argues that the process of the state formation directly depends on the consolidation of all political and social groups.

Keywords: hetmanat, the Ukrainian State, the All-Ukrainian Union of Land-Owners, PROTOFIS, the Narodna Svoboda Party, the Ukrainian Social-Democratic Labour Party, The Ukrainian Party of Socialists-Revolutionaries, The Ukrainian Party of Socialists-Federalists, the Ukrainian Democratic-Crop-Farming Party, the Ukrainian National Union, liberalism.

УДК 94(477.4)"1918":352.07

В. В. Галатир

ПРОДОВОЛЬЧА КРИЗА ТА СПРОБИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ МІСЦЕВИМИ АДМІНІСТРАЦІЯМИ НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ В ДОБУ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Розкрито особливості діяльності місцевих органів державної влади Київської, Волинської та Подільської губерній щодо забезпечення населення продовольством у добу Української Держави П. Скоропадського. Заготівлю хліба займалися спеціальні агенти Державного хлібного бюро (ДХБ). Проте становлення нового органу затягувалося. Тому місцеві адміністратори вдавалися до попередньої схеми заготівлі. Сукупність названих факторів та ревізії продовольства спричинили значні продовольчі труднощі в окремих регіонах Правобережжя. Старости скаржилися до вищих адміністративних органів про важке становище, наближення масштабного голоду. Наслідком проведених заходів зі стабілізації продовольчої ситуації були невдалі спроби місцевих органів державної влади забезпечити постачання хлібом окремі повіти і населені пункти Правобережної України.

Ключові слова: Місцеві органи державної влади, староста, Правобережна Україна, Гетьманат, П. Скоропадський, спекуляція, продовольство, голод, державне хлібне бюро.

Останнім часом все гостріше постає питання взаємовідносин влади та суспільства, вживання відповідних заходів місцевими адміністраціями щодо покращення становища населення. Проте вирішення цієї проблеми не можливе без звернення до попереднього історичного досвіду. Корисним в цьому плані може бути період Української Держави П. Скоропадського, перед яким за короткий час постало завдання створити функціональну адміністративну систему, подолати політичні, продовольчі, суспільні труднощі. З огляду на це, поставлена нами проблема є досить актуальною.

Вирішення продовольчого питання в 1918 р. частково торкалися у своїх дослідженнях Т. Харченко [1], В. Борисов [2], Є. Рафаловський [3], І. Шпекторенко [4], В. Лозовий [5] та ін. Проте вони комплексно не висвітлюють особливостей діяльності місцевих адміністративних структур для забезпечення населення продовольством на Правобережжі. Напрацювання стосуються лише окремих аспектів проблематики, та й кількість праць в яких продовольче питання вивчається, є не значною. Тому метою дослідження є висвітлення заходів місцевих адміністрацій, які спрямовані на стабілізацію продовольчої ситуації, забезпечення населення продуктами харчування в Правобережній Україні у період Гетьманату П. Скоропадського.

З приходом до влади гетьмана в травні 1918 р. було відновлено адміністративний устрій держави на губернії, повіти, волості. Згідно з відповідним законом губернські і повітові комісари перейменовувались на старост [6, с. 3]. З цього часу встановлювалась наступна вертикаль влади на місцях: губернські старости, повітові старости, волосні старшини, сільські старости.

Під продовольчою кризою розуміють різке зростання цін на продукти харчування та їх нестача в суспільстві. Для її недопущення та вирішення продовольчого питання ще в часи Центральної Ради 3 квітня 1918 р. було створено Українське державне хлібне бюро (ДХБ), як орган міністерства продовольчих справ. Проте головним його завданням була монополія заготівля зерна для виконання угод про вивіз хліба до Німеччини. З приходом до влади П. Скоропадського воно продовжило своє функціонування та заготівлю і продаж хліба в Україні. Державне хлібне бюро об'єднувало всі хлібні заготівлі, а також "борошномельну" та "круп'яну" промисловість [7, с. 2]. Усім співробітникам контор ДХБ наприкінці травня наказали вилучити хлібні запаси, які захопили селяни в 1917 р. зі складів продовольчих комітетів [8]. В червні 1918 р. місцеві органи державної влади й населення Правобережжя були повідомлені, що контори державного хлібного бюро розпочали заготівлю продовольства для експорту й для внутрішніх потреб. Самочинна закупівля на